

Vlaanderen
is erfgoed

Beschermingsdossier

Duitse bunkers Afleidingskanaal van de Leie (Hollandstellung) in Maldegem (Maldegem en Middelburg)

Monument

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

Beschermingsdossier:

Duitse bunkers Afleidingskanaal van de Leie (Hollandstellung),
Maldegem (Maldegem en Middelburg), Rokalseidestraat zonder nummer
en Natienlaan zonder nummer – monument

INHOUDELIJK DOSSIER

Dossiernummer: 4.001/43010/104.1

Hannelore Decoodt

16/12/2016

INHOUDSTAFEL

1.	Beschrijvend gedeelte	4
1.1.	Situering	4
1.2.	Historisch overzicht	4
1.2.1.	De <i>Hollandstellung</i> : enkele krachtlijnen.....	4
1.2.2.	De uitbouw van de <i>Hollandstellung</i> tussen Leeskensbruggen en Moerhuize.	5
1.3.	Beschrijving met inbegrip van de erfgoedkenmerken en erfgoedelementen.....	7
	Bunker 1 en 2: Schuilplaats Type L en Schuilplaats Type M	7
	Bunker 3: Betonnen post 15 cm kanon	7
	Bunker 4: Schuilplaats met open gevechtsstelling	7
1.4.	Fysieke toestand van het onroerend goed	8
2.	Evaluerend gedeelte	8
2.1.	Evaluatie van de erfgoedwaarden	8
2.1.1.	Historische waarde	8
2.1.2.	Architecturale waarde	9
2.1.3.	Technische waarde	9
2.1.4.	Culturele waarde.....	9
2.2.	Motivering van het type bescherming.....	9
2.3.	Motivering van de afbakening van de bescherming	10
2.4.	Juridische toestand.....	10
2.4.1.	Onroerend Erfgoed	10
2.4.2.	Ruimtelijke Ordening	10
2.4.3.	Landbouw en visserij	10
3.	Beheersvisie	10
3.1.	Beheersdoelstellingen voor het beschermd onroerend goed	10
3.2.	Bijzondere voorschriften voor het beschermd onroerend goed.....	11
3.3.	Toelatingsplichtige handelingen voor het beschermd onroerend goed.....	11
4.	Bronnen	12
5.	Bijlagen bij het inhoudelijk dossier	12
5.1.	Omgevingsplan bij de bescherming	12
5.2.	Fotobijlage	12
5.3.	Documentatie	12
5.4.	Criterionota	12

1. BESCHRIJVEND GEDEELTE

Dit beschermingsdossier maakt deel uit van het thematisch beschermingspakket 'Bunkers van de Hollandstellung', dat op zijn beurt kadert in de reeks beschermingsdossiers van het erfgoed van beide wereldoorlogen in Vlaanderen. Op 29 april 2015 werd een eerste reeks bunkers van de *Hollandstellung* definitief als monument beschermd. Dit beschermingspakket behandelde bunkers in Evergem (Ertvelde), Lochristi (Zaffelare), Stekene (Stekene en Kemzeke) en Gent (Mendonk). Nu worden bijkomend beschermingsprocedures opgestart voor waardevolle bunkers en bunkergehelen in het westelijke deel van de *Hollandstellung*, tussen Knokke en Assenede.

Meer duiding over dit thematisch pakket is terug te vinden in de criterionota in bijlage. Hierin worden de belangrijkste krijtlijnen van de Eerste Wereldoorlog geschetst, evenals enkele belangrijke militaire gebeurtenissen uit de Tweede Wereldoorlog, die ook van belang zijn voor bepaalde bunkers van de *Hollandstellung*. Vervolgens wordt ingegaan op het belang en de evolutie van de Duitse bunkerbouw tijdens de *Grooten Oorlog*. Eén hoofdstuk behandelt de aanleg van de *Hollandstellung*. Ten slotte worden de erfgoedwaarden en criteria besproken, die aan de basis liggen van de selectie van beschermingswaardige bunkers of bunkergehelen.

1.1. Situering

Duitse betonnen militaire posten opgetrokken op en in de zuidelijke dijk van het Afleidingskanaal van de Leie, ook gekend als het Schipdonkkanaal. De drie bunkers uit betonstenen zijn in de dijk aangelegd, met toegang vanaf het zuidelijke talud van de zuidelijke dijk. Bunker 1 betreft de meest oostelijk gelegen schuilplaats *Type L*. Deze bunker ligt op 800 m ten noordwesten van de plaats waar de Ede in het Afleidingskanaal loopt. Op 550 m noordwestwaarts ligt Bunker 2, met name de schuilplaats *Type M*. Bunker 3, het betonnen postje bij de kanonstelling met aarden omwalling, ligt op 700 m ten noordwesten hiervan. Op ongeveer 135 m ten noordwesten ligt bunker 4, bestaande uit een schuilplaats met minimum één mitrailleurspaltje met inscripties. Deze bunker ligt op 900 m ten zuidoosten van de brug van Leeskensbruggen.

1.2. Historisch overzicht

Duitse militaire posten uit de Eerste Wereldoorlog, in 1917 opgetrokken als onderdeel van de *Hollandstellung*.

1.2.1. De *Hollandstellung* : enkele krachtlijnen

De *Hollandstellung* is een Duitse verdedigingsstelling uit de Eerste Wereldoorlog, die langs de grens met Nederland, tussen Knokke en Vrasene werd aangelegd (1). Reden voor de aanleg van deze linie was de vrees van de Duitse legerleiding dat de geallieerden zouden aanvallen vanuit het neutrale Nederland. In Vrasene sloot de *Hollandstellung* aan op de *Stellung Antwerpen*, waarop op zijn beurt aan oostelijke zijde de *Turnhout-Kanalstellung* aansloot.

De *Hollandstellung* was een verdedigingslinie met bunkers, die opgetrokken werden in samenhang met draadversperringen en inundatiezones. Er is een groot verschil merkbaar in de aanleg van de stelling en de bouwwijze van de bunkers tussen het Zwin (Knokke) en Leeskensbruggen (Maldegem) enerzijds en tussen Moerhuize (Maldegem) en Vrasene (Beveren) anderzijds. Tussen het Zwin en Leeskensbruggen zijn de bunkers opgetrokken door het *Marinekorps Flandern*, vanaf Moerhuize door de *Etappen-Inspektion 4* (of *Gruppe Gent*). De zone rond Strobrugge lijkt een overgangsgebied te vormen.

¹ Een uitgebreide historiek van de *Hollandstellung* met bronvermelding is terug te vinden in de criterionota, onder hoofdstuk 4. De criterionota is als bijlage 4 opgenomen bij dit dossier.

De *Hollandstelling* werd in verschillende fases aangelegd. In het *Marinegebiet* zijn de bunkers doorgaans opgetrokken in beton, dat gegoten werd binnen een houten bekisting. Het betreft meestal standaardontwerpen, die meermaals werden opgetrokken in steunpunten, die de ruggengraat vormden van de eerste verdedigingslijn. Pas vanaf november 1917 is er voor wat het *Marinegebiet* betreft, sprake van de aanleg van een nieuwe stelling, waarbij achter de eerste verdedigingsstelling nog commandoposten, posten voor radiotelegrafie en seinposten werden opgetrokken, evenals mitrailleursposten.

Tussen Moerhuize en Vrasene werd de *Hollandstelling* door de landmacht op een heel andere manier uitgebouwd, met een *Vorstellung* en een *Hauptstellung*, die op zijn beurt nog eens splitste in twee verdedigingslijnen. In dit deel van de *Hollandstelling* werden de bunkers doorgaans opgetrokken met betonstenen. Voor de bouw van deze bunkers liet men zich eveneens leiden door standaardontwerpen, die echter grondig verschilden van de standaardontwerpen, zoals toegepast in het *Marinegebiet*.

1.2.2. De uitbouw van de *Hollandstelling* tussen Leeskensbruggen en Moerhuize

In een legerbevel van 12 september 1916 werd de uitbouw van de stelling tussen Fort Donaas en de vesting Antwerpen bevolen (2). Het *Marinekorps Flandern* was toen verantwoordelijk voor de uitbouw van de stelling tussen de Damse Vaart en het Afleidingskanaal bij Moerhuize, de rest van de stelling werd uitgebouwd door de *Etappen-Inspektion 4*.

Tussen Leeskensbruggen en Moerhuize werden de verdedigingswerken aangelegd ten noorden van het Leopoldkanaal en ten zuiden van het Afleidingskanaal van de Leie (3). Aanvankelijk werden er vooral mitrailleursposten voorzien aan de noordzijde van het Leopoldkanaal, bestaande uit bunkers met open gevechtsstellingen en flankerende mitrailleursposten. Deze laatste werden tegen het zuidelijke talud van de noordelijke dijk van het Leopoldkanaal ingeplant (4). In latere plannen werden er bij de mitrailleursposten aan de noordelijke zijde van het Leopoldkanaal ook nog eens observatieposten ten behoeve van de artillerie toegevoegd (5).

Deze verdedigingswerken werden met (dubbele) draadhindernissen met elkaar verbonden, die op bepaalde punten in noordelijke richting uitsprongen, zoals tussen Waaktdijk tot ter hoogte van Moerhuize (6). Ook tussen mitrailleursposten 11 en 12 vormde de draadversperring een kleine, hoekige uitsprong. Ter hoogte van het meest noordelijke punt van deze uitsprong werd achter het Afleidingskanaal een stelling voor 5 cm kanon ingericht. Een tweede kanonstelling werd meer zuidoostwaarts ingericht, op het punt waar het Leopoldkanaal en het Afleidingskanaal uit elkaar beginnen te lopen. Op beide plaatsen werd een klein betonnen postje uit gegoten beton opgetrokken, waarvan het westelijk postje achter een aarden wal goed bewaard is. Deze postjes werden wellicht in de winter van 1916/1917 opgetrokken en dienden vermoedelijk als opslagplaats voor munitie (7).

Ter hoogte van Moerhuize werd een verbinding met draadversperring tussen de mitrailleursposten voorzien tussen het Leopoldkanaal en het Afleidingskanaal. In Strobrugge zelf werden twee grote manschappenonderkomens voor honderd man voorzien.

² RM120/226, *Armeebefehl*, AOK 4 Ia Nr. 9/12, gericht aan het Marinekorps, Etappen-Insp. 4 en A.O.K., d.d. 12/9/1916.

³ Het Leopoldkanaal en het Afleidingskanaal van de Leie lopen parallel naast elkaar tussen Zeebrugge en Strobrugge.

⁴ RM120/226, *Flankenstellung Holländ. Grenze – Abschnitt. Stand der Arbeiten am 24. Dezember 1916*.

⁵ RM 120/226 K2, *Grenzbefestigung Holländ. Grenze – Abschnitt 2. Stand der Arbeiten am 24 Januar 1917*; RM 120/226 K1, *Grenzbefestigung Holländ. Grenze – Abschnitt 2. Stand der Arbeiten am 24 Februar 1917*. (Oberbauposten 4, 422/17).

⁶ Zie bijlage 5.3., Illustratie 1. Kaart met aanduiding van de verdedigingswerken bij het Leopoldkanaal en Afleidingskanaal van de Leie, d.d. 24 februari 1917.

⁷ Bij *Stützpunkt Gustav* werd een gelijkaardig betonnen postje teruggevonden, eveneens op de plaats waar een 5 cm kanon voorzien was. Zie <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/300978>.

Tegen de zomer van 1917 werden er tussen Leeskensbruggen en Strobrugge nog enkele bijkomende betonnen constructies opgetrokken, waaronder een aantal betonnen schuilplaatsen in de zuidelijke dijk van het Afleidingskanaal (8). De zone tussen Leeskensbruggen en Moerhuize was ondertussen onder de verantwoordelijkheid gevallen van *Etappen Inspektion 4*, tijdelijk ook *Gruppe Gent* (9). Dit lijkt te verklaren waarom de bewaarde bunkers in de zuidelijke dijk van het Afleidingskanaal zijn opgetrokken met betonstenen. Het gebruik van betonstenen bij de bunkerbouw is typisch voor de bunkers die opgetrokken zijn in de *Hollandstellung* ten oosten van Strobrugge en Moerhuize, bunkers die toegewezen worden aan de landmacht.

Het grondplan van de bunkers in de zuidelijke dijk verschilt echter heel sterk van de andere bunkers die elders langs de *Hollandstellung* zijn opgetrokken. Men liet zich hier duidelijk inspireren door de specifieke context, met name de inplanting van de bunkers diep in de zuidelijke dijk van het Afleidingskanaal van de Leie. Bij de twee oostelijke schuilplaatsen maakte men hierbij gebruik van lange, overdekte toegangen.

Ten gevolge van het *Gruppenbefehl* van 13 september 1917 nam *Gruppe Nord* de sector van de *Hollandstellung* tussen Den Hoorn en Celiebrug opnieuw over (10). Bij deze overdracht werden ook manschappen en materiaal overgeheveld, waaronder de *Baustab* onder leiding van Majoor Hennings, officieren, onderofficieren, *Armierungssoldaten* en 234 Belgische *Zivilarbeiter* onder leiding van een *Zivilbauführer* en 4 *Pioniere* als opzichters (11). Ook 5000 betonbouwstenen, evenals 30 ton cement en 60 m³ betonkiezels werden overgedragen.

Op het moment van overdracht waren enkele schuilplaatsen aan de zuidelijke dijk van het Afleidingskanaal voltooid of diende enkel nog de binneninrichting verder afgewerkt te worden. *Gruppe Gent* had de bouw van heel wat bijkomende betonnen schuilplaatsen in de dijk voorzien. Het *Marinekorps* stelde de bouw van deze bijkomende schuilplaatsen echter voorlopig uit, aangezien de stelling reeds over een aanzienlijk aantal *schußsichere* schuilplaatsen beschikte en aangezien de hoge kanaaldijk de aanleg van *splittersichere* schuilplaatsen in een korte tijdspanne mogelijk maakte, indien dit nodig zou blijken (12).

Vanaf november 1917 is er voor wat het *Marinegebiet* betreft, sprake van de aanleg van een nieuwe stelling (*Neue Stellung*) en werden achter de eerste linie nog commandoposten, posten voor radiotelegrafie en seinposten opgetrokken, evenals mitrailleursposten (13). Er dienden ook open gevechtsstellingen ingericht te worden, met betonnen *Pivots*. Hiermee worden de betonnen mitrailleurspaaltes en -muurtjes bedoeld, die nog bij veel bunkers met open gevechtsstellingen terug te vinden zijn.

Dit wordt bevestigd door twee betonnen mitrailleurspaaltes met inscripties die in februari 1994 teruggevonden werden bij de meest westelijke schuilplaats in de zuidelijke dijk van het Afleidingskanaal (14). Op het westelijke paaltje was te lezen "1914", een afbeelding van een *Eisernes Kreuz* en "1917", op het oostelijke paaltje "DECEMBER", een afbeelding van een anker en "1917" (15).

⁸ Zie RM120/112, *Maldegem – Eede. Stellungseindruck 30 Juli 1917*. Ook verder oostwaarts langs het Afleidingskanaal werden vele betonnen constructies opgetrokken, waarvan de meesten ondertussen verdwenen zijn.

⁹ Het is vooralsnog niet duidelijk wanneer deze zone overgedragen is aan *Etappen Inspektion 4* of *Gruppe Gent*. Een *Gruppe* is een legercorps. Uit VANCOILLIE J. en BLIECK K. 2016, 158: Onmiddellijk na de Mijnslag van 6 juni 1917 herschikte het Duitse leger zijn troepen en bevelsstructuur. *Gruppe Gent* werd opgericht op 15 juni 1917 en kreeg de verantwoordelijkheid over de verdediging langs de Belgisch-Nederlandse grens in het *Etappengebiet* van het 4. *Armee*. *Gruppe Gent* moest bovendien de aanleg van de grote verdedigingsstellingen aan het Ieperfront coördineren.

¹⁰ Zie RM120/112, Kommando der 1. Marinedivision, B. Nr. 11973 Ia/Ib, *Übernahme der Hollandstellung im Kreise Maldeghem*, 19/9/1917 en RM120/112, *Maldegem – Eede. Stellungseindruck 30 Juli 1917*.

¹¹ *Armierung* betekent wapening van het beton. Met *Zivilarbeiter* worden burgers bedoeld die door het Duitse leger werden ingezet bij de bouw van militaire werken.

¹² *Splittersicher* betekent bestand tegen rondvliegende granaatsplinters, *schußsicher* betekent bestand tegen inslagen van klein kaliber, tot 15 cm.

¹³ RM121-I/176, G. 774/17, *An Stabsoffizier der Pioniere 152 durch 1. Marine-Division*, 7/11/1917.

¹⁴ Stadsarchief Eeklo, Fonds G. Spittaël, GS6, WO1 Hollandstellung, doos 29 Maldegem Adegem Sint-Laureins.

¹⁵ Het *IJzeren Kruis* was oorspronkelijk een militaire onderscheiding, maar werd ook gebruikt als algemeen symbool voor het militaristisch Duitsland. Het anker verwijst naar de marine.

In de naoorlogse inventarisatie door het Belgisch leger wordt de meest oostelijke constructie aangeduid met het *Type L* en de bewaarde schuilplaats ten westen ervan met *Type M* (16). Rond beide constructies was een loopgraaf aangelegd, aldus deze plannetjes. Van de meest westelijke schuilplaats met bijhorend mitrailleurspaaltje is in de naoorlogse inventaris van het Belgisch leger geen corresponderend grondplan teruggevonden. George Spittaël maakt in zijn inventaris melding van twee loopgraven, die vóór de achtergevel nog aanwezig zouden zijn, maar deze loopgraven zijn niet meteen afleesbaar in het landschap (17). Van de twee mitrailleurspaaltjes is enkel het oostelijk paaltje zichtbaar. Het ander paaltje zou zich op gelijke afstand van de bunker bevinden, maar dan aan westelijke zijde. Mogelijk is dit paaltje nog ondergronds aanwezig.

1.3. Beschrijving met inbegrip van de erfgoedkenmerken en erfgoedelementen

Bunker 1 en 2: Schuilplaats Type L en Schuilplaats Type M

Betonnen militaire constructie in de berm van de zuidelijke dijk van het Afleidingskanaal van de Leie. De feitelijke schuilplaats zou 7 x 6,50 m meten. De muren zijn voor zover zichtbaar opgetrokken aan de hand van betonstenen. Vermoedelijk dienden de betonstenen als gietkoffer, waarbinnen beton gegoten werd. Het betonnen plafond is gegoten tegen houten planken, die tussen stalen profielen waren aangebracht. De houten beplanking is hier en daar nog aanwezig.

Aan zuidelijke zijde zitten twee 7 m lange overdekte toegangen, aan de zuidelijke dijk tussen schuine scherfmuren, die de uiteinden vormen van eenzelfde gang, die op zijn beurt via één centrale deuropening toegang verschaft tot één rechthoekige ruimte. Ter hoogte van deze deuropening zijn ijzeren hengsels bewaard. In de binnenmuur tegenover de twee lange toegangen is er telkens een kleine opening, die versmalt. In beide lange toegangen zit een grote nis. In of tegen het plafond zitten diverse openingen en buizen. In de muren zijn ijzeren haakjes bewaard.

Bij bunker 1 zit in beide lange toegangen een grote nis. Bij bunker 2 zit in de twee lange gangen telkens nog een zij-toegang, die uitmondt boven op de dijk.

Bunker 3: Betonnen post 15 cm kanon

Kleine, rechthoekige betonnen militaire constructie van 2,15 x 1,60 m, met wanden van 35 cm dikte, waarin wapeningsijzers zichtbaar zijn. Het beton is gegoten tegen een houten bekisting. Aan de buitenzijde zijn sporen van teer te zien. Op het dak is ten dele aardebegroeiing aanwezig. De opening aan oostelijke zijde is naderhand wat uitgebroken. De iets hogere oostelijke muur vormt een bijkomende rand op het dak van de constructie. Ten noorden, oosten en westen van de constructie is een aarden wal aangelegd om de betonnen post bijkomend te beschermen.

Bunker 4: Schuilplaats met open gevechtsstelling

Betonnen militaire constructie in de zuidelijke dijk van het Afleidingskanaal van de Leie. De constructie zou 8,50 x 6,75 m meten. De muren zijn voor zover zichtbaar opgetrokken met betonstenen. Opvallend is het feit dat enkele lagen bunkerstenen recht op geplaatst zijn. Vermoedelijk dienden de betonstenen als gietkoffer, waarbinnen beton gegoten werd. In het zuidelijke talud zitten twee toegangen, die de uiteinden vormen van eenzelfde gang, die op zijn beurt via één deuropening toegang verschaft tot één rechthoekige ruimte. Het betonnen plafond is gegoten tegen een houten bekisting. In de gang zitten twee nissen ter hoogte van elke buitentoegang. Ter hoogte van de zuidoostelijke toegang is de inscriptie "DE CLERCK OMER" in een cementlaag aangebracht. De toegang binnenin kon afgesloten worden, getuige hiervan de bewaarde uitsparingen en hengsels. Centraal in de noordelijke muur is een nis uitgespaard. In of tegen het plafond zitten diverse openingen en buizen.

¹⁶ KLM, Fonds CDH, nr. 27, 533.

¹⁷ Stadsarchief Eeklo, Fonds G. Spittaël, GS6, WOI Hollandstelling, doos 29 Maldegem Adegem Sint-Laureins.

Beschermingsdossier: Duitse bunkers Afleidingskanaal van de Leie (Hollandstelling), Monument

Op de dijk, op enkele meters ten noordoosten van de bunker is een betonnen paal terug te vinden, vierkant van vorm met afgeschuinde hoeken en bovenaan een spil voor het plaatsen van een mitrailleur. Aan de achterzijde van deze paal zijn inscripties aangebracht: bovenaan "DECEMBER", eronder de afbeelding van een anker en het jaartal "1917" (deels ondergronds). Op gelijke hoogte, maar aan de westelijke zijde van de bunker zou een gelijkaardige betonnen paal zitten, met "1914", een afbeelding van een ijzeren kruis en "1917".

Het is eigen aan bunkers dat er in de ondergrond in en rond de bunker constructieve elementen of militaire infrastructuur zitten die rechtstreeks verband houden met de bunker, zoals vloerplaten, waterafvoersystemen of bekabeling.

1.4. Fysieke toestand van het onroerend goed

De fysieke toestand van het onroerend goed waarvoor dit beschermingsdossier wordt opgemaakt, is vastgesteld tijdens plaatsbezoeken op 26 februari 2015 en 25 november 2016. De fysieke toestand is op dat moment fotografisch gedocumenteerd. Deze registratie is als bijlage bij het ministerieel besluit gevoegd en geeft een beeld van de toestand van het onroerend goed op het moment van de bescherming.

Voor zover zichtbaar, verkeren de betonnen constructies in een vrij goede toestand voor constructies van honderd jaar oud. Bij bunker 4 kon het meest westelijk betonnen mitrailleurspaaltje niet teruggevonden worden. Mogelijk zit het paaltje volledig ondergronds.

2. EVALUEREND GEDEELTE

2.1. Evaluatie van de erfgoedwaarden

2.1.1. Historische waarde

Als zijnde betonnen verdedigingswerken, tijdens de Eerste Wereldoorlog opgetrokken langs het Afleidingskanaal van de Leie, als onderdeel van de *Hollandstelling*. De verdedigingswerken illustreren meer bepaald hoe deze zone een overgangszone vormde tussen de twee verschillende bouweenheden van de *Hollandstelling*, met name het Duitse *Marinekorps* en de Duitse landmacht. Ten westen van Leeskensbruggen werd de *Hollandstelling* opgetrokken door het Duitse *Marinekorps*, ten oosten van Celiebrug door de landmacht. De bunkers langs het Afleidingskanaal, tussen beide bruggen in, zijn ten dele door het *Marinekorps* opgetrokken, ten dele door de landmacht. Het *Marinekorps* trok zijn verdedigingswerken op aan de hand van beton dat gegoten werd binnen een houten bekisting, terwijl de landmacht bij de bunkerbouw gebruik maakte van betonstenen. Dit onderscheid is erg **herkenbaar** bij de nog aanwezige betonnen verdedigingswerken.

Aan de hand van deze constructies kan de bezetting van deze sector afgelezen worden: eerst werden er verdedigingswerken opgetrokken langs het Leopoldkanaal door het *Marinekorps* en werden tegelijk langs het Afleidingskanaal stellingen voor 5 cm kanonnen ingericht, met een bijhorend postje uit gegoten beton. Toen deze zone door de landmacht werd overgenomen, werd gestart met de bouw in de dijk van schuilplaatsen uit betonstenen. Toen deze zone in september 1917 opnieuw onder controle van het *Marinekorps* viel, richtten ze er, net zoals elders in het noordwestelijke deel van de *Hollandstelling*, betonnen paaltjes op voor mitrailleurs. De inscripties op de mitrailleurspaaltjes lijken te bevestigen dat de paaltjes in de winter van 1917 werden opgetrokken door het *Marinekorps*.

De **contextwaarde** is hoog. Er werd dankbaar gebruik gemaakt van de beschutting die de reeds aanwezige dijk van het Afleidingskanaal kon bieden: de schuilplaatsen werden namelijk diep in de dijk opgetrokken. Twee schuilplaatsen zijn bereikbaar via lange ondergrondse gangen. Aangezien het 5 cm kanon op de dijk zelf diende geplaatst te worden, werd rond het betonnen postje een aarden wal opgetrokken, die nog steeds mooi bewaard is.

2.1.2. Architecturale waarde

Als zijnde betonnen verdedigingswerken uit de Eerste Wereldoorlog, met een heel specifieke ontwerp, in functie van hun inplanting in de dijk. Typologisch gezien hebben de drie schuilplaatsen uit betonstenen een min of meer zelfde grondplan. Ze verschillen alleen in de al dan niet aanwezigheid van overdekte toegangen tot de feitelijke schuilplaats. Er zijn geen andere constructies in de *Hollandstelling* gekend met dergelijke lange overdekte toegangen.

Het betonnen postje ter hoogte van de kanonstelling is eveneens gebaseerd op een type, dat ook elders bij 5 cm kanonnen werd opgericht, maar dan steeds in het *Marinegebiet*. Ook het type mitrailleurspaaltje werd veelvuldig opgetrokken bij bunkers in het *Marinegebiet*.

2.1.3. Technische waarde

Als betonnen constructies, die specifiek voor militaire doeleinden werden opgetrokken. Deze betonnen constructie met hun bouwtechnische kenmerken van zowel bovengrondse als ondergrondse aard, getuigen van het belang en de evolutie van de betonbouw in de stellingenoorlog, die de Eerste Wereldoorlog geworden was. Nooit eerder werden zo massaal betonnen verdedigingsconstructies opgetrokken als tijdens de Eerste Wereldoorlog. Daar waar er in de eerste oorlogsjaren werd geïmproviseerd en geëxperimenteerd met allerlei typologieën en toegepaste technieken in de betonbouw, evolueerde men geleidelijk naar zo sterk en efficiënt mogelijk uitgedokterde standaardontwerpen, die in sommige gevallen voor meerdere doelen konden gebruikt worden. Tijdens het interbellum en de Tweede Wereldoorlog zou dit leiden tot de massale uitbouw van heuse bunkerstellingen, met bunkers die tot in het kleinste detail waren gestandaardiseerd.

2.1.4. Culturele waarde

Als materiële getuigen van de *Grooten Oorlog*, die Vlaanderen jarenlang in zijn greep had en het leven van ontelbaar veel mensen ingrijpend tekende of volledig verwoestte. De Eerste Wereldoorlog was een internationale gebeurtenis bij uitstek, waarbij het gros van Vlaanderen door een vijandelijke mogendheid werd bezet. De herinnering aan de Eerste Wereldoorlog kent nog steeds een breed maatschappelijk en internationaal draagvlak.

2.2. Motivering van het type bescherming

De bunkers worden beschermd als monument. Het Onroerendfgoeddecreet definieert een monument als volgt: "een onroerend goed, werk van de mens of van de natuur of van beide samen, met inbegrip van de cultuurgooderen die er integrerend deel van uitmaken, inzonderheid de bijhorende uitrusting en de decoratieve elementen van algemeen belang wegens de erfgoedwaarde(n)."

2.3. Motivering van de afbakening van de bescherming

De afbakening van het beschermd onroerend goed is opgenomen op het plan dat als bijlage bij het ministerieel besluit is gevoegd. Alle kadastrale percelen gevat door de bescherming zijn opgenomen in artikel 1 van het ministerieel besluit.

In dit beschermingsvoorstel worden de betonnen constructies ter bescherming voorgesteld, inclusief de ondergrondse elementen. Ook uitstekende betonnen fundamentplaten, waterafvoersystemen of andere elementen die integraal deel uitmaken van de betonnen verdedigingswerken maar niet bovengronds waarneembaar zijn, worden mee opgenomen in de bescherming. Ook de zone van de loopgraven grenzend aan de betonnen constructies, wordt in de afbakening gevat. Bij bunker 4 wordt de vermoedelijke locatie van het tweede mitrailleurspaaltje mee afgebakend. De goed waarneembare aarden wal rond bunker 3, het postje bij de kanonstelling wordt eveneens in de bescherming opgenomen.

2.4. Juridische toestand

2.4.1. Onroerend Erfgoed

Op het omgevingsplan in bijlage bij dit dossier zijn de beschermingen opgenomen die in de buurt liggen van het onroerend goed waar dit dossier over gaat.

De bunkers zijn opgenomen in de wetenschappelijke inventaris van het bouwkundig erfgoed, met ID-nummers 301013, 301012, 301011 en 301010.

2.4.2. Ruimtelijke Ordening

De bunkers liggen volgens het Gewestplan in groengebied, dat deel uitmaakt van een reservatiegebied (goedgekeurd op 24/3/1978).

De bunkers liggen binnen het goedgekeurd provinciaal RUP Windlandschap 'Eeklo – Maldegem' (29/4/2015, RUP_40000_213-00084_00001).

2.4.3. Landbouw en visserij

De bunkers liggen op grasland (cf. Landbouwgebruikspercelen ALV, 2015).

3. BEHEERSVISIE

De opmaak van de beheersvisie gebeurde in samenspraak met de afdeling Beheer Oost-Vlaanderen, op een overleg op 1 december 2016.

3.1. Beheersdoelstellingen voor het beschermd onroerend goed

In het beschermingsbesluit zijn beheersdoelstellingen opgenomen. Je vindt die terug onder artikel 3 van het besluit. De beheersdoelstellingen moeten de zakelijkrechthouders (eigenaars, erfpachthouders, opstalhouders en leasinggevers) en gebruikers op weg helpen om de erfgoedwaarden maximaal in stand te houden of te verbeteren. Ze hebben de optimale verwezenlijking van de erfgoedwaarden voor ogen.

Beschermingsdossier: Duitse bunkers Afleidingskanaal van de Leie (Hollandstelling), Monument

Ze geven richting aan of vormen een kader voor toekomstig beheer van het beschermd onroerend goed. Zakelijkrechthouders en gebruikers dienen rekening te houden met deze beheersdoelstellingen als ze werken wensen uit te voeren aan het beschermd goed. Ook de overheid houdt met deze doelstellingen rekening als ze over deze werken advies moet geven of als ze toelating moet geven voor die werken.

De beheersdoelstellingen spelen in op de erfgoedwaarden, erfgoedelementen en erfgoedkenmerken opgenomen in artikel 2 van het beschermingsbesluit.

3.2. Bijzondere voorschriften voor het beschermd onroerend goed

Voor elk beschermd onroerend goed geldt het actief en passief behoudsbeginsel. Dit betekent dat de zakelijkrechthouders en gebruikers het beschermd goed in goede staat moeten houden door de nodige instandhoudings-, beveiligings-, beheers-, herstellings- en onderhoudswerken uit te voeren en dat het verboden is om een beschermd onroerend goed te ontsieren, te beschadigen, te vernielen of de erfgoedwaarden er van aan te tasten. Het betekent ook dat een zakelijkrechthouder en gebruiker verplicht is het beschermd onroerend goed als een goed huisvader te beheren en het dus niet te verwaarlozen. Alle voorschriften voor de instandhouding en het onderhoud van het beschermd onroerend goed die van toepassing zijn op het beschermd goed zijn opgenomen in artikel 4 van het beschermingsbesluit.

In het Onroerenderfgoeddecreet en Onroerenderfgoedbesluit zijn een aantal algemene voorschriften voor de instandhouding en het onderhoud van beschermd onroerend erfgoed opgenomen. Dat zijn deze:

- Het goed als een goed huisvader beheren en de nodige voorzorgsmaatregelen nemen tegen schade ten gevolge van brand, blikseminslag, diefstal, vandalisme, wind of water;
- De toestand van het goed regelmatig controleren;
- Regulier onderhoud uitoefenen;
- Onmiddellijk passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen nemen in geval van nood.

3.3. Toelatingsplichtige handelingen voor het beschermd onroerend goed

Voor sommige werken aan het beschermd onroerend goed moet een toelating worden gevraagd. Sommige werken kunnen namelijk een negatief effect hebben op de erfgoedwaarden. Voor alle werken die stedenbouwkundig vergunningsplichtig zijn, of waarvoor een verkavelingsvergunning, milieuvergunning of natuurvergunning nodig is vraagt de vergunningverlener (de gemeente of de Vlaamse overheid) advies aan het agentschap Onroerend Erfgoed van de Vlaamse overheid.

Voor een aantal werken die niet vergunningsplichtig zijn, moeten de zakelijkrechthouders en gebruikers, voorafgaand aan de uitvoering van de werken, toelating vragen aan het agentschap Onroerend Erfgoed of aan de erkende Onroerenderfgoedgemeente. Een overzicht van alle erkende onroerenderfgoedgemeenten is te vinden op www.onroerenderfgoed.be.

De werken waarvoor u toelating moet vragen zijn opgesomd in artikel 5 van het beschermingsbesluit.

4. BRONNEN

- Koninklijk Legermuseum Brussel, Fonds C.D.H., Inventaire QGT nr 27, map 533: documenten m.b.t. inventarisatie van bunkers in West- en Oost-Vlaanderen.
- Militärarchiv Freiburg, RM 120/112, RM 120/226, RM121-I/176: diverse documenten van het Marinekorps Flandern met betrekking tot de aanleg van de Hollandstellung.
- Stadsarchief Eeklo, Fonds G. Spittael, GS6 (WOI Hollandstellung), doos 29 Maldegem Adegem Sint-Laureins.
- SAKKERS H. e.a. 2011: *De Hollandstellung van Knokke tot Antwerpen. Stille getuige van de Eerste Wereldoorlog*, s.l.
- VANCOILLIE J. & BLIECK K. 2016: *Bouwen aan het front. Loopgraven, schuilplaatsen en betonbunkers van het Duitse leger aan het Ieperfront 1914-1918*, Zonnebeke.
- VAN GEETERUYEN A. & DE JONGH G. 1994: Hollandstellung van de kust tot Strobrugge, toen en nu, *Shrapnel*, 6.2.
- AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2016 [online], Inventaris bouwkundig erfgoed, <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/300978> (geraadpleegd op 29 november 2016).

5. BIJLAGEN BIJ HET INHOUDELIJK DOSSIER

5.1. Omgevingsplan bij de bescherming

Zie afzonderlijk document.

5.2. Fotobijlage

De fotobijlage bij het ministerieel besluit bevat alle relevante foto's voor dit dossier. Er is geen afzonderlijke fotobijlage bij het inhoudelijke dossier gevoegd.

5.3. Documentatie

Zie afzonderlijk document.

5.4. Criterionota

Zie afzonderlijk document.